

לראוה

אני מודה: אין לי עניין באופרה. בין כל הדברים שמציעה לי הסביבה, מעולם לא התעניינתי באופרה. זה המצב – למרות שאני ער לעובדה שיש בארץ בית אופרה; יש, והוא ראוי לשמו, רב פעלים והתרחשויות, ומעלה אפילו אופרות מקוריות משלנו. ועל אף כל זאת – שום עניין. ייתכן מאוד שאם ידוע לי דבר כלשהו על המתרחש בבית האופרה, אם נקלטת מדי פעם פיסת מידע, הרי זה בעיקר מצפייה בכתבות התרבות שבסוף מהדורת החדשות של הערוץ הראשון בטלוויזיה. זמרת סופרן בינלאומית, בעלת מוניטין מוצדק מאוד, מגיעה תיכף לישראל; היא תופיע פעמיים עם התזמורת. ולא זו בלבד, אלא שהמנצח יהיה ררר. הכתב שמדווח על כך צופה שיהיה זה אירוע של התעלות, משהו ללקק את האצבעות, חובה לכל בן-תרבות, גם אם הוא נמנע מהשימוש בצמד המלים הזה, בן תרבות. מבעו מסגיר כי לדעתו לא כל אחד ראוי להיקרא בן תרבות. ואכן רבים, כך רומזת נימתו של הכתב, אינם כאלה. הוא עצמו כן. בן תרבות. נטל על עצמו עולה של תרבות. אבל אצלו זה הפרנסה. לכן הוא נוהג בשיא הרצינות כאילו אפשר בארצנו זו להיות בן-תרבות. אכן, איני מחליף את הערוץ כשמשודרת כתבת תרבות כזאת.

אבל אני אין לי סיבה טובה לראות בעצמי בן תרבות. להיות בן תרבות זה מחייב. אם זה מה שאתה, אינך יכול להישאר אדיש לדברים מסוימים; עליך להושיט יד אל האוצרות האלה. אופרה, תיאטרון, מחול, אמנות פלסטית. גם ספרות, כולל שירה, ואפילו קולנוע, בתנאי שהוא על רמה. בן תרבות ראוי שיקדיש ולו חלק מזמנו לאחד או יותר מהדברים האלה. יציאה לאופרה מדי פעם, נניח ארבע פעמים בשנה. זה יכול להספיק. אבל גם את המעט הזה אני לא מוכן לתת. אין ספק שזה אגואיסטי וגם עושה רושם רע: האם לא למעני, בין השאר כמובן, הוקם כאן בית אופרה לתפארת? האם לא כדי לענג את אוזניי ואת נפשי מתאמנים בפרך זה שנים כל המוזיקאים

המוכשרים האלה, חלקם מסורים לאמנותם עד כדי ויתור על חיי משפחה? ואמנות צריכה קהל. ככה אומרים. איני יודע אם זה נכון, ואם כן, האם חובה היא או זכות להיות חלק בקהל הזה. אדם הגיוני או רגשן עלול לטעון כי חובה היא, שכן אם לא יהיו לה שום דורשים, תתפוגג התרבות ותיעלם. ויש מי שיראו מצב כזה כבלתי-רצוי במידה קיצונית, איום קיומי ממש.

מכל מקום, האדישות אינה עוד בגדר האפשרי מרגע שנודע לאדם על קיומו של בית אופרה פעיל בארצו. איני יכול לטעון לחוסר עניין מוחלט מצדי, לא בחוג החברתי שאני מסתובב בו. לא קל לספר שם, שאם בנסיבות אלה או אחרות מגיע קטע אופרה לאוזניי, אין צלילי השירה האופראית מעוררים בי אלא גיחוך, גיחוך נבוך וברברי של בורות, שאולי דומה לצחוקם של השחורים באפריקה כשראו לראשונה את מגלי היבשת האירופים בחליפות עם כפתורים נוצצים. כששמעו את קולות הרעם של הרובים הם הפסיקו לצחוק, אבל זה כנראה כבר עניין אחר. עמדתי פעם בין מכרים שהחליפו ביניהם רשמים בקשר לאופרה מסוימת שהועלתה אז. משהו עם צוענים, נדמה לי. ואני זוכר שתוך כדי הקשבה עלה בי מין רוגז של מיאון, גם הוא סביר שהיה ברברי, ובכל זאת נשארתי לשמוע את כל הרשמים שהשמיעו המכרים האלה. יש בהם אנשים נחמדים למדי; הם מרככים מצבים כשנראה שיש צורך לרכך. אתה לא ממש חייב לאהוב אופרה, אמרו כשסיפרתי על מצבי. פשוט תקנה מנוי. אם יש מנוי הולכים, כי חבל לא ללכת. ככה זה עובד. ומי יודע, אולי ימצא חן בעיניך. ואז הם הוסיפו כאילו מוסרים מידע פנימי: יש כמה דברים מעניינים בעונה הבאה. לפני התוספת הזאת אפשר להגיד שכמעט התפתיתי לעשות מנוי, לכל הפחות לומר שאחשוב על זה.

גם על תערוכות מדברים. אותם אנשים שדיברו על האופרה ההיא ועל אחרות עשויים לספר גם על תערוכה שראו או שהם מתכוונים לראות. אפשר לדבר עשר דקות על תערוכה מוצלחת וגם על תערוכה לא מוצלחת. בשביל לדבר עשר דקות על משהו צריך להתמצא בו די טוב. ודיבור כזה, אני מודה, של אדם שמבין ומתמצא יפה ויודע להצביע על מה שיש וגם על מה שאין, יש בו משהו מרתק, אפילו ממכר. כלומר להקשיב לו. כשאדם כזה מפליג פתאום עם הרצאה ספונטנית על צייר או על תערוכה אני

מקשיב טוב לפחות כמו שאר האנשים סביב. אבל נסיוני האישי אומר דבר ברור: אין לך עיסוק משמים ומרדים יותר משיטוט במוזיאון או בגלריה. אלה מתים יותר מקניון, בית קברות או בית קפה. אני יודע, כי גם באלה ביליתי פה ושם. נדמה שגם אם אין סימוך מדעי לקביעה זו, אפשר כמעט לראות בה עובדה. עובדה סובייקטיבית לכל הפחות. נדמה לי שמכריי מתכחשים לעובדה זו ואינם מכירים בה. ועם זאת, בהיותם ממולכדים מנטלית בסדר נוקשה של פתיחות, אינם יכולים לבטלה בגסות. בכך היריהרתי על סף עילפון כשהלכתי מעגלית על השטיח במוזיאון תל אביב דומם ואטי כבלוויה מאולם לאולם, מקיר לקיר. ואין זו אשמת הציורים שהוצגו שם. לא, הציורים לא אשמים. נראה שזה קשור דווקא לעובדה הלא נעימה שהם מוצגים לראווה. מה לעשות, זה וולגרי להציג דברים לראווה. זו אמונתי. זה גם לא מועיל לשום דבר. אבל המצב הוא שאין ברירה, הכל נגרר בשרשרת של היעדר ברירה: מישהו טרח וצייר את הציור, מישהו צריך לעמוד ולהביט בו; ואז, בעיקר אצל בעלי תפקיד אבל גם בראשו של החובב, נבנות ובאות מיני תובנות בקשר למה שמביטים בו, וגם זה דרוש. בלי תובנות אין הרבה טעם בכל זה.

פה ושם, באותם מפגשים שהתואר חברתיים מתאים להם רק בהיעדר הגדרה אחרת, פתחתי גם אני פה והתוודתי על השיעמום החריף ומחליש הברכיים ומוציא החשק לחיות שקפץ עלי במוזיאון. ובתגובה לוודוי הזה, שאולי נשמע כתלונה ולא נועד לעורר שום סימפטיה אלא רק להתגרות, היו מבין הנוכחים מי שאמרו שהם ממש מבינים אותי, ואף זאת, בלי ספק, בזכות אותה התניה שגזרת עליהם לקבל "דעות אחרות" ו"חוויית שונות". הבעיה לא בי, אלא במוזיאון שפקדתי, התל-אביבי. הוא לא משהו. יש בעיות בניהול והן מקרינות על כל מה שקורה שם, כולל הטעם האמנותי. זה נשמע סביר. אבל גם כאן הוסיפו משפט מיותר: כשתיכנס למוזיאון זה וזה כברלין תהיה לך חוויה אחרת, באחריות. זה היה כמעט מברדח, הרעיון הזה. מה פתאום שאסע לברלין? מה ייצא לי מזה? לכן רמזתי שיש לי בעיה עם כל הנושא של גרמניה. לא היה צורך לפרט. אחר כך דובר על איזה הדפס שמוצג כעת במוזיאון במדריד.

כך, בזכות טיעון שיש לו שורש רליגיוזי, גם אם סמוי עדיין – הסתייגותי מהצגת דברים לראווה – אני יכול לנפנף מדי פעם, אם כי לא בקול רם מדי

ובזהירות, בבורותי בכל תחומי האמנות. איני מוכן להביט בדברים שמוצגים לראווה. זה ההסבר. אבל אנשי החוג הזה, שאמנם נוטים לספוג מיני מוזריות קטנות, ערים לכך שהטיעון בדבר הראווה לא מחזיק כשמדובר באופרה. את הדרת רגלי מבית האופרה עצמו הם מבינים, אבל מה עוצר אותי מהאזנה בבית. ותיכף נמצא מי שיגיד, וזה באמת מתוך אדיבות ורצון לעזור, שהוא ישמח להשאל לי – רק אם בא לי, כמובן – כמה דיסקים של אופרות שכדאי להכיר. מכיוון שההצעה נשמעה לי מעשית, נדחקתי לפינה והתוודיתי. מה הטעם בכך, אם כשאשמיע בסלון ביתי את הדיסקים האלה הם רק יגרמו לי לאותו גיחוך אינפנטילי, אולי גם מין צחקוק עצבני. והוא לא הרפה, זה שהציע להשאל. בסדר גמור! יש לי גם כמה אופרות קומיות, כאלה שנועדו לשעשע. כן, הוא ניסה להכשיר את תגובת הגיחוך שתיארתי ושהזהרתי מפניה. כאילו גם גיחוך הוא תגובה קבילה לאופרה – ואפילו גיחוך שבשום אופן אינו גיחוך של מבין שיודע להתענג על איזו פראזה היתולית או שורה שנונה בשפה משפוח אירופה, אלא, כזכור, סתם גיחוך נבוך של בור. וכאן ראיתי שלא אדע להעמיד אותו על טעותו. תגובה זו אינה קבילה. ודאי אם גילך מעל עשר. ואינך בעל דוכן בשוק, במחילה מכבודם של בעלי הדוכנים ובעיקר קומץ חובבי האופרה שבהם.

אינה קבילה, מכיוון שהיא נובעת מאותו מיאון בדיוק: עם חלוף השנים הוא מחמיר מאליו, והנה הוא מחיל עצמו לא רק על עבודות אמנות, אלא גם על יצירות מוזיקליות. יפה יודעים מנהיגי הטאליבאן, שאין כל רווח לאדם מכך שיצירות תרבות מנופנות לעיניו. וייתכן שדווקא הפסד של ממש צפוי לו, אם תתבלבל נפשו לנוכח היצירות ותתעופף אל תהום האבדון, או אם יעמוד ככלי ריק מולן. אכן, רק אדם שאדישות היא סגולתו העיקרית מסוגל להתגלגל לו כעניין שבשגרה מגלריה למוזיאון, מאופרה למחול וחוזר חלילה, לספוג בלי להירטב, ללעוס בלי לבלוע, להישאר בלתי נגוע.

אבל הנה כבר הגזמתי. כי עם כל הכשרון של בני החוג שלי להבין ולקבל מגוון לא קטן של דברים, יש גבול ברור למדי והטליבאן נשארים בחוץ, בודדים לנפשם בקור ובחשיכה. להם ולשכמותם כבר לא נשארה די הבנה; ידה אינה ארוכה עד כדי כך.

אם קורה שאני מדבר שם על מחול מודרני, הרי זה בגלל שיש לי השקפה בנושא. בעוד המחול הקלאסי שואף ליופי והרמוניה, המודרני תר אחר צורות של כיעור, והדבר נובע מתפיסה הגורסת שהמכוער אמיתי יותר, ולכן – מעניין. תיאוריה נמוכת מצח זו משמשת לי לצרכים חברתיים בחוג שלי. מיד אחרי הצגתה באות התנגדויות. לעתים אף האשמות ממש: מושג היופי שלי מקובע ושמרני. וזה פשוט חבל; עיניי עיוורות ליופי שבאותן תנועות שבורות ומתפרקות ולעתים תזזיתיות כשל חרק, אטומות הן לחופש שמגולם בלבושם הביתי, המסמורטט של הרקדנים. אכן עיוורות הן; איני רואה כל עלבון בטיעון הנגדי הזה. הסכמתי הקבועה והידידותית בדבר העיוורון הופכת את הדיון לנינוח למדי. אין לי סיבה להתווכח או להתנגד כשבני שיחי מנסים בטוב שכל ובסבלנות להסביר את יופיו של המחול המודרני; ברומזם כי איני רשאי לשלול את קיומו רק בגלל שהוא דוחה אותי. ומכיוון שאמת פשוטה זו אני כמובן מכחיש נשמרת השיחה ברוח טובה.

הבעיה עוד מתחדדת כשמדובר בתיאטרון. בראשית ימיי בחוג החברתי שלי, כשנשאלתי אם ראיתי משהו מעניין בזמן האחרון, כלומר מחזה המוצג על בימה, ועניתי שלא ראיתי, יכלו בני שיחי להבין שה"לא ראיתי" שלי מתייחס אכן לזמן האחרון; ושאלו נשאלתי אותה שאלה בדיוק לגבי השנה שעברה ייתכן שתשובתי היתה שונה. אבל אין זה משנה אם הלכתי לצפות בהצגות או לא – איני מסוגל למצוא בכך שום הנאה או עניין, רק סבל. די בכוס יין או שתיים ואני מודה בכך. עצם הרעיון שעל במת עץ מקרקשת מתרוצצים כל מיני טיפוסים בתחפושות ומפריזים במחוות הגוף ובהרמת קולם, לעתים כמה מהם בו זמנית עד כדי קקפוניה איומה, אינו הולם את השקפותיי. קראתי את המחזה, אני יכול לומר בעת הצורך, קראתי וזה מספיק. לא צריך שכל מיני אנשים בתחפושות יקריאו בקול ויצעקו לי באוזן. דעתי היא שיש לפחות שמץ של אכזריות בהפקתה בפועל של הצגה, בגרירתו הפומבית של המחזה הכתוב אל אורו החזק מדי של עולם המעש, ב"החייאתו" גסת הרוח וטובת הכוונות של הטקסט. ברוב המקרים, אין עולם המעש בנוי לטפל בטקסטים. נדמה שיש בקרב אלה, חוג מכריי, מי שקו הגנה זה נשמע להם מושך, לפחות למשך השיחה, אפילו צודק, למשך השיחה. והם מהנהנים אלי ואומרים: מעניין מאוד, אתה בעצם טוען

שמחזה לא נועד למימוש על במה, אלא רק... אחד מהם, דווקא מבוגר אבל רווק ועם פה גדול, הפליג עוד: אז אתה חושב שאנשים צריכים לשבת בבית המזוין שלהם ולקרוא מחזות במקום לצאת לתיאטרון המזוין. ואני מוחל על השפה הגסה ומרשה לעצמי לדקדק כדי להישאר מעורפל: "כן, בערך, משהו כזה".

סביר שמכריי, לפחות אותם שלושה-ארבעה שאני נוהג להסתופף אתם במפגשים ולחלוק אתם ספה, כבר הבינו שלא רק שידיעותי בתחומי התרבות דלות ומקריות, אלא שאני פשוט מתעב אותה על רוב ענפיה וגילומיה. ממש שונא-תרבות. משלים עם קיומה הקשקשני והיהיר והסתום רק בליט ברירה. כן, זו עילת בואי לפגישות אלה עם חוג מכריי. אני בא כדי להתחשבן.

כי בעוונות זו אני נוטה להאשים בין השאר את מכריי וטיפוסים מסוגם, בני תרבות. שכן התגלגלו הדברים לידי כך שאלה החיים חיי תרבות – אף שעליהם עומד העולם כולו – הם גם אלה שמשניאים אותה. אבל ייתכן שהם משניאים אותה בראש ובראשונה על עצמם. ושהם יודעים טוב ממני, אף שלמראית עין נכנעו לה, על מה ולמה יש לשנוא את התרבות. וגם זו אינה אמירה דווקאית. זוהי פרשנות מתבקשת. נדמה שמעולם, בכל אותן שיחות וחילופי רשמים ביקורתיים שהייתי עד להם, לא נהגתה המלה 'יפה' על אף אחת מהטיותיה. לא; לא נאמרה המלה הברורה והחשובה הזאת ביחס לאף מחזה, עבודת אמנות, תערוכה, ביצוע של פרטיטורה, רומן, שיר, מחול. לכך שמתו לב מכיוון שפעמים רבות בהקשיבי לבני שיחי, בורותי גורמת לי לשים לב בעיקר לשמות התואר, כשם שהיא מאפשרת לקווי העומק של ההתפלפלות האמנותית לחלוף מעלי. לעומת זאת, המלה 'מעניין' עפה בסלון על ימין ועל שמאל. היא הדומיננטית בהתרשמות מדברים שבתחומים האמורים. עבור מכריי, יש מוצרי תרבות מעוררי עניין ויש כאלה שאינם. וידוע שאויב מעורר עניין רב יותר משמעורר שוחר השלום.

מצב עניינים מנוכר זה מרמז לאפשרות שגם הם, כמוני, ניצבים עוינים מול שפע המוצרים האלה, חשדנים ביחס לחיוניותה של האמנות כולה. אינם מוצאים בה יופי, ובעיקר אינם נוטים לחפשו. כי אין זו כלל מטרתם. נפשם היא נפש של שודר. אין בידיעתם להעריך מעצמם את מה שראוי להערכה,

אבל יש בכוחם לחמוד. אלא שעל-פי החשד שלי, גם כשודדים מתנהלים הטיפוסים האלה בלי שום חיות והתלהבות. גורפים מכנית מהמגירות וממדפים. כל כך הרבה פריטים כבר גרפו ולשווא. אבל לא לגמרי לשווא. שכן כל התרבות הזאת בעיקר גורמת להם להתמרמר על גורלם: מאז שהיו לבניה, חיים שאין בהם שום תרבות – אלה שמחוץ להישג ידם – נראים הרבה יותר מעניינים, משוחררים, אפילו בריאים.